

quod non decet. D. Imo fateor. M. At in qua veste decens est mulier, in eadem virum indecentem esse posse, quis ambigat? D. Et hoc manifestum est. M. Quid, si ergo forma ista numerorum decet in sonis, qui allabuntur auribus, et dedecet in anima, cum eos sentiendo ac patiando habet, num magnopere mirandum est? D. Non opinor. M. Quid ergo dubitamus sonantes numeros atque corporeos præponere iis, qui ab ipsis fiunt, quamvis in anima fiant, quæ corpore est melior? quia numeros numeris, efficientes factis non corpus animæ præponimus. Corpora enim tanto meliora sunt, quanto numerosiora talibus numeris. Anima vero istis, quæ per corpus accipit¹, carendo fit melior, cum sese avertit a carnalibus sensibus, et divinis sapientiæ numeris reformatur. Ita quippe in Scripturis sanctis dicitur:

» Circumivi ego, ut scirem et considerarem et quærerem sapientiam et numerum²: » quod nullo modo arbitrandum est de his numeris dictum, quibus etiam flagitiosa theatra personant: sed de illis credo quos non a corpore accipit anima, sed acceptos a summo Deo ipsa potius imprimit corpori: quod quale sit, non hoc loco est considerandum.

CAPUT V.

Anima an a corpore patiatur, et quomodo sentiat.

VIII. VERUMTAMEN ne illud occurrat, arboris vitam meliorem esse quam nostram, quoniam non accipit sentiendo a corpore numeros; nullus enim ei sensus est, diligenter considerandum est utrum revera nihil sit aliud quod dicitur, audire, nisi aliquid a corpore in anima fieri. Sed

¹ Retract. cap. II, n. 2. — ² Eccl. VII, 26.

perabsurdum est fabricatori corpori materiam quoquo modo animam subdere. Nunquam enim anima est corpore deterior, et omnis materia fabricatore deterior. Nullo modo igitur anima fabricatori corpori est subjecta materies. Esset autem, si aliquos in ea numeros corpus operaretur. Non ergo, cum audimus, fiunt in anima numeri ab iis quos in sonis cognoscimus: an aliquid renuis? D. Quid est ergo quod in audiente contingit? M. Quidquid illud sit quod fortasse invenire aut explicare non possumus, num ad hoc valebit, ut animam corpore meliorem esse dubitemus? Aut cum hoc fatemur, poterimusne operanti corpori et numeros imponenti eam subdere, ut illud sit fabricans, hæc autem materies de qua et in qua numerosum aliquid fabricetur? Quod si credimus, deteriorem illam credamus necesse est. Quo quid miserius, quid detestabilius credi potest? Quæ cum ita sint, conabor equidem, quantum Deus adjuvare dignabitur, quidnam ibi lateat conjectare atque disserere. Sed si hoc propter utriusque aut alterius nostrum infirmitatem minus pro voluntate successerit, vel nos ipsi alias sereniores id investigabimus, vel intelligentioribus investiganda deferemus, vel æquo animo latere patiemur: non tamen ideo ista certiora de manibus debemus amittere. D. Tenebo istud inconcussum si potero, et tamen latebram istam non esse impetrabilem nobis velim.

IX. M. Cito dicam quid sentio: tu vero aut sequere, aut etiam præcede, si valebis, ubi me cunctari et hæsitare animadverteris. Ego enim ab anima hoc corpus animari non puto, nisi intentione facientis. Nec ab isto quidquam illam pati arbitror, sed facere de illo et in illo tanquam subjecto divinitus dominationi suæ: aliquando tamen cum facilitate, aliquando cum difficultate operari, quanto pro ejus meritis magis minusve illi cedit natura

corporea. Corporalia ergo quaecumque huic corpori ingeruntur aut obijciuntur extrinsecus, non in anima, sed in ipso corpore aliquid faciunt, quod operi ejus aut adversetur, aut congruat. Ideoque cum renititur adversanti, et materiam sibi subjectam in operis suis vias difficulter impingit, fit attentior ex difficultate in actionem; quæ difficultas propter attentionem cum eam non latet, sentire dicitur, et hoc vocatur dolor aut labor. Cum autem congruit quod infertur, aut adjacet, facile totum id vel ex eo quantum opus est, in sui operis itinera traducit. Est ista ejus actio qua suum corpus convenienti extrinsecus corpori adjungit, quoniam propter quiddam adventitium attentius agitur, non latet; sed propter convenientiam, cum voluptate sentitur. At cum desunt ea quibus corporis detrimenta reficiat, egestas consequitur; et hac actionis difficultate cum fit attentior, et talis ejus operatio non eam latet, fames aut sitis, aut tale aliquid appellatur. Cum autem supersunt ingesta, et ex eorum onere nascitur difficultas operandi, neque hoc sine attentione fit, et cum talis actio non latet, cruditas sentitur: attente etiam operatur cum ejicit superfluum; si leniter, cum voluptate; si aspere, cum dolore. Morbidam quoque perturbationem corporis attente agit, succurrere appetens labenti atque diffluenti; et hac actione non latente morbos et ægrotationes sentire dicitur.

X. Et ne longum faciam, videtur mihi anima cum sentit in corpore, non ab illo aliquid pati, sed in ejus passionibus attentius agere, et has actiones sive faciles propter convenientiam, sive difficiles propter inconvenientiam, non eam latere: et hoc totum est quod sentire dicitur. Sed iste sensus, qui etiam dum nihil sentimus, inest tamen, instrumentum est corporis, quod ea temperatione agitur ab anima, ut in eo sit ad passiones corporis cum attentione

agendas paratior, similibus ut adjungat, repellatque quod noxium est. Agit porro, ut opinor, luminosum aliquid in oculis, aërium serenissimum et mobilissimum in auribus, caliginosum in naribus, in ore humidum, in tactu terrenum et quasi lutulentum. Sed sive hac sive alia distributione ista conjiciantur, agit hæc anima cum quiete, si ea quæ insunt in unitate valetudinis, quasi familiari quadam consensione cesserunt. Cum autem adhibentur ea quæ nonnulla, ut ita dicam, alteritate corpus afficiunt, exerit attentiores actiones, suis quibusque locis atque instrumentis accommodatas: tunc videre, vel audire, vel olfacere, vel gustare, vel tangendo sentire dicitur; quibus actionibus congrua libenter associat, et moleste obsistit incongruis. Has operationes passionibus corporis puto animam exhibere cum sentit, non easdem passiones recipere.

XI. Quapropter cum de sonorum numeris in præsentia quærat, et sensus aurium vocetur in dubium, non oportet per cætera diutius evagari. Referamus itaque nos ad id de quo agitur, et videamus utrum sonus in auribus aliquid faciat: an tu id negabis? D. Nihil minus. M. Quid easdem aures animatum membrum esse nonne concedis? D. Concedo. M. Cum ergo id quod in eo membro simile est aëri, moveatur aëre percusso; animam illam, quæ ante istum sonum vitali motu in silentio corpus aurium vegetabat, num putamus aut cessare posse ab opere movendi quod animat, aut eodem modo movere commotum extrinsecus aërem auris suæ; quo movebat antequam illaberetur sonus? D. Non videtur nisi aliter. M. Hoc ergo aliter movere, nonne fatendum est facere esse, non pati? D. Ita est. M. Non igitur absurde credimus motus suos animam, vel actiones, vel operationes, vel si quo alio nomine commodius significari possunt, non latere cum sentit.

XII. Hæ autem operationes vel præcedentibus corporis

rum passionibus adhibentur, ut sunt cum illæ oculorum nostrorum lucem formæ interpellant, aut in aures influit sonus, aut naribus exhalationes, palato sapor, cætero corpori quælibet solida et corpulenta admoventur extrinsecus, vel in ipso corpore de loco in locum migrat aliquid, sive transit, vel totum ipsum corpus suo alienove pondere movetur: hæc sunt operationes quas adhibet anima præcedentibus passionibus corporis; quæ delectant eam associantem, offendunt resistentem. Cum autem ab eisdem suis operationibus aliquid patitur, a se ipsa patitur, non a corpore; sed plane cum se accommodat corpori: et ideo apud se ipsam minus est, quia corpus semper minus quam ipsa est.

XIII. Conversa ergo a Domino suo ad servum suum, necessario deficit: conversa item a servo suo ad Dominum suum, necessario proficit, et præbet eidem servo facillimam vitam, et propterea minime operosam et negotiosam, ad quam propter summam quietem nulla detorqueatur attentio; sicut est affectio corporis quæ sanitas dicitur: nulla quippe attentione nostra opus habet, non quia nihil tunc agit anima in corpore, sed quia nihil facilius agit. Nam in omnibus operibus nostris tanto quidquam attentius, quanto difficilius operamur¹. Hæc autem sanitas tunc firmissima erit atque certissima, cum pristinae stabilitati, certo suo tempore atque ordine, hoc corpus fuerit restitutum, quæ resurrectio ejus antequam plenissime intelligatur, salubriter creditur. Oportet enim animam et regi a superiore, et regere inferiorem. Superior illa solus Deus est, inferius illa solum corpus, si ad omnem et totam animam intendas. Ut ergo tota esse sine Domino, sic excellere sine servo non potest. Ut autem Dominus ejus magis est quam ipsa, ita servus minus. Quare intenta in Dominum

¹ *Retract.* cap. xi, n. 3.

intelligit æterna ejus, et magis est, magisque est etiam ipse servus in suo genere per illam. Neglecto autem Domino intenta in servum carnali qua ducitur concupiscentia, sentit motus suos quos illi exhibet, et minus est: nec tamen tantum minus, quantum ipse servus, etiam cum maxime est in natura propria. Hoc autem delicto dominæ multo minus est quam erat, cum illa ante delictum magis esset.

XIV. Quocirca mortali jam et fragili, cum magna difficultate atque attentione dominatur. Hinc illi error incurrit, ut voluptatem corporis, quia ejus attentioni cedit materies, plura æstimet quam ipsam sanitatem, cui attentione nulla opus est. Nec mirum, si ærumnis implicatur, præponens eam securitati. Convertenti se autem ad Dominum, major cura oritur, ne avertatur; donec carnalium negotiorum requiescat impetus, effrenatus consuetudine diuturna, et tumultuosis recordationibus conversioni ejus sese inserens: ita sedatis motibus suis, quibus in exteriora provehebatur, agit otium intrinsecus liberum, quod significatur sabbato; sic cognoscit solum Deum esse Dominum suum, cui uni summa libertate servitur. Non autem illos carnales motus, ut cum libet exerit, ita etiam cum libet extinguit. Non enim sicut peccatum in ejus potestate est, ita etiam poena peccati. Magna quippe res est ipsa anima, nec ad opprimendos lascivos motus suos idonea sibi remanet. Valentior enim peccat, et post peccatum divina lege facta imbecillior, minus potens est auferre quod fecit. « Infelix ego homo, quis » me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per » Jesum Christum Dominum nostrum¹. » Motus igitur animæ servans impetum suum, et nondum extinctus, in memoria esse dicitur, et cum in aliud intenditur animus,

¹ *Rom.* vii, 24.

quasi non inest animo pristinus motus, et revera minor fit; nisi antequam intercidat, quadam similium vicinitate renovetur.

XV. Sed velim scire, utrum te adversus ista nihil moveat. **D.** Probabiliter mihi dicere videris, nec ausim resistere. **M.** Cum igitur ipsum sentire movere sit corpus adversus illum motum qui in eo factus est, nonne existimas ideo nos non sentire cum ossa, et ungues, et capilli secantur, non quia ista in nobis omnino non vivunt, non enim aliter aut continerentur, aut nutrirerentur, aut crescerent, aut etiam vim suam in serenda prole monstrarent; sed quia minus libero aëre penetrantur, mobili scilicet elemento, quam ut motus ibi possit ab anima fieri tam celer, quam est ille adversus quem fit cum sentire dicitur. Talis quaedam vita cum in arboribus atque stirpibus cæteris esse intelligatur, nullo modo eam non solum nostræ quæ ratione etiam præpollet, sed ne ipsi quidem belluinæ decet præponere. Aliud est enim summa stoliditate, aliud summa sanitate corporis nihil sentire. Nam in altero instrumenta desunt, quæ adversus passiones corporis moveantur, in altero ipsæ passiones. **D.** Probo et assentior.

CAPUT VI.

Inter genera numerorum ordo, et eorum nomina.

XVI. M. Redi ergo mecum ad propositum, atque responde de tribus illis generibus numerorum, quorum alterum in memoria est, alterum in sentiendo, alterum in sono, quodnam tibi videatur excellere? **D.** Sonum duobus illis postpono quæ in anima sunt et vivunt quodam modo :

sed horum duorum quod præstantius judicem, incertus sum, nisi forte quoniam illos qui sunt in actione, non ob aliud præponendos iis qui sunt in memoria dixeramus, nisi quod illi facientes sunt, isti ab his facti; eadem ratione istos etiam, qui dum audimus insunt in anima, oportet iis antepone, qui ab iisdem in memoria fiunt, sicuti et dudum mihi videbatur. **M.** Non puto absurdam responsum tuam: sed quoniam disputatum est, hos etiam qui sunt in sentiendo numeros operationes esse animæ, quomodo eos ab illis discernis quos in actu esse animadvertimus, etiam cum in silentio non recordans agit aliquid anima per temporalia spatia numerosum? an quod illi sunt moventis sese animæ ad corpus suum, hi vero in audiendo moventis sese animæ adversus passiones corporis sui? **D.** Accipio istam differentiam. **M.** Quid, in sententia mandandum ne arbitraris, ut præstantiores illi judicentur qui sunt ad corpus, quam illi qui sunt adversus passiones corporis? **D.** Liberiore mihi videntur illi qui sunt in silentio, quam ii qui non solum ad corpus, sed ad passiones etiam corporis exeruntur. **M.** Distincta a nobis, et quibusdam meritorum gradibus ordinata video quinque genera numerorum; quibus, si placet, imponamus congrua vocabula, ne in reliquo sermone pluribus verbis quam rebus uti necesse sit. **D.** Placet vero. **M.** Vocentur ergo primi judiciales, secundi progressores, tertii occurrentes, quarti recordabiles, quinti sonantes. **D.** Teneo, et his nominibus utar libentius.

CAPUT VII.

Numeri judiciales an sint immortales.

XVII. M. ATTENDE igitur deinceps, et dic mihi, quinam istorum immortales tibi videantur, an omnes suis temporibus labi atque occidere existimes. D. Judiciales solos immortales puto: cæteros video vel transire cum fiunt, vel de memoria oblivione deleri. M. Tam certus es de istorum immortalitate, quam de interitu cæterorum? an diligentius, utrum vere hi immortales sint, oportet quærerere? D. Quæramus sane. M. Dic ergo, cum aliquanto correptius sive productius, dum serviam temporum legi qua simplò ad duplum pedes conveniunt, versum pronuntio, num offendo ulla fraude iudicium sensus tui? D. Non omnino. M. Quid sonus ille, qui correptioribus et quasi fugacioribus syllabis editur, num potest plus temporis occupare quam sonat? D. Quis potest? M. Judiciales ergo illi numeri si vinculo temporis in tanto spatio tenerentur, quanto isti sonantes digesti sunt, possent ne ad eorum sonantium, qui paulo productius eadem iambica lege funduntur, aspirare iudicium? D. Nullo modo. M. Igitur apparet hos mora temporum, qui iudicando præsent, non teneri. D. Prorsus apparet.

XVIII. M. Recte annuis. Sed si nulla tenerentur, quantolibet productius, legitimis intervallis iambicos proferrem sonos, nihilominus ad iudicandum adhiberentur: nunc vero si ederem unam syllabam quanta mora peraguntur (ne multum dicam) tres passus incedentis, et aliam duplo, atque ita deinceps tam longos iambos ordinarem, simpli et dupli lex illa nihilo secius servaretur,

nec tamen naturale illud iudicium his dimensionibus approbandis adhibere possemus: an tibi non videtur? D. Negare non possum ita videri: nam meâ quidem sententiâ res in aperto est. M. Tenentur ergo et hi judiciales non nullis finibus temporalium spatiorum, quos in iudicando excedere nequeunt, et quidquid excedit hæc spatia, non assequuntur ut iudicent: atque ita si tenentur, quomodo sint immortales non video. D. Nec ego video quid respondeam. Sed quanquam de immortalitate horum jam minus præsumam, non tamen quo pacto hinc mortales convincantur intelligo. Fieri enim potest, ut quantacumque spatia iudicare possunt, semper id possint, quoniam non sicut cæteros, aut oblivione aboleri possum dicere, aut tandiu esse vel in tantum extendi, quandiu sonus appellitur et in quantum extenduntur occurrentes illi, aut quandiu aguntur, vel quantum producuntur quos progressores vocavimus; nam utrique cum ipso tempore operationis suæ transeunt: hi autem judiciales, utrum et in anima nescio, in ipsa certe hominis natura manent, iudicaturi de oblati, quanquam a certa brevitate usque ad certam longitudinem varientur, approbando in his numerosa, et perturbata damnando.

XIX. M. Saltem illud concedis, alios homines citius offendi claudicantibus numeris, alios tardius, et plerosque non nisi ex comparatione integrorum iudicare vitiosos, cum et illos congruos et illos incongruos audierint. D. Concedo. M. Unde tandem hanc differentiam putas existere, nisi aut natura, aut exercitatione, aut utroque? D. Sic arbitror. M. Quæro igitur utrum possit aliquis aliquanto productiora intervalla iudicare et approbare, quæ alius non possit? D. Credo esse posse. M. Quid ille qui non potest, si se exerceat congruenter, nec adeo tardus sit, nonne poterit? D. Poterit vero. M. Num in tantum pos-

sunt isti proficere ad productiona judicanda, ut horarum, vel dierum, vel etiam mensium annorumve dupla et simpla spatia, cum saltem somno interpediantur, sensu illo iudiciario possint comprehendere, et tanquam illos iamboſ motionis nutibus approbare? D. Non possunt. M. Quid ita non possunt, nisi quia unicuique animanti in genere proprio, proportionē universitatis, sensus locorum temporumque tributus est, ut quomodo corpus ejus proportionē universi corporis tantum est, cujus pars est, et ætas ejus proportionē universi sæculi tanta est, cujus pars est; ita sensus ejus actioni ejus congruat, quam proportionē agit universi motus, cujus hæc pars est? Sic habendo omnia magnus est hic mundus, qui sæpe in Scripturis divinis cœli et terræ nomine nuncupatur, cujus omnes partes si proportionē minuuntur, tantus est; et si proportionē augeantur, nihilominus tantus est: quia nihil in spatiis locorum et temporum per se ipsum magnum est, sed ad aliquid brevius: et nihil rursus in his per se ipsum breve est, sed ad aliquid majus. Quapropter si humanæ naturæ ad carnalis vitæ actiones talis sensus tributus est, quo majora temporum spatia judicare non possit, quam intervalla postulant ad talis vitæ usum pertinentia; quoniam talis hominis natura mortalis est, etiam talem sensum mortalem puto. Non enim frustra consuetudo quasi secunda et quasi affabricata natura dicitur. Videmus autem velut quosdam sensus novos in judicandis cujusmodi rebus corporeis consuetudine effectos, alia consuetudine deperire.

CAPUT VIII.

Numeri cæteri judicialium examini subjiçuntur.

XX. Sed quoquò modo sese habeant hi numeri judiciales, eo certe præstant quod dubitamus, vel difficile pervestigamus utrum mortales sint. De cæteris autem quatuor generibus nec quæstio est quin mortales sint; quorum etsi quosdam non comprehendunt, quia ultra ipsorum jura porrecti sunt, genera tamen ipsa suo examini vindicant. Nam et illi progressores cum aliquam in corpore numerosam operationem appetunt, latente istorum judicialium nutu modificantur. Quod enim nos vel ambulantes ab imparibus passibus, vel percutientes ab imparibus intervallis plagarum, vel edentes vel bibentes ab imparibus malarum motibus, scalpentes denique ab imparibus unguium ductibus, et ne per multas alias operationes percurram, quod nos in qualibet attentione agendi aliquid per corporis membra ab imparibus motibus refrenat et et cohibet, et quamdam parilitatem tacite imperat, id ipsum est judiciale nescio quid, quod conditorem animalis insinuat Deum; quem certe decet credere auctorem omnis convenientiæ atque concordiæ.

XXI. Et illi occursores numeri, qui certe non pro suo nutu, sed pro passionibus corporis aguntur, in quantum eorum intervalla potest memoria custodire, in tantum his judicialibus judicandi offeruntur atque judicantur. Numerus namque iste qui intervallis temporum constat, nisi adjvemur in eo memoria, judicari a nobis nullo pacto potest. Quamlibet enim brevis syllaba, cum et incipiat,